

החמור, ההון והשלטון

לא חמור אחד מהם נשאתי - - ולא הרעתי את אחד מהם (במדבר טז, טו). בדברים אלה מגיב משה על מרד קורח. המרד הוכרז בשם הדמוקרטיה והשוויון: רב לכם! כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'? מהצהרת משה על בעלות חמורו משתמעת פרשנות שונה. היא קובעת שמאחורי האוטופיה האנרכיסטית של עדת קורח, מסתתרים אינטרסים כלכליים ותאוות שלטון. החמור, עליו עלול קורח לרכוב, מייצג את סכנת הקשרים הרב-צדדיים העלולים להתפתח בין הון לשלטון.

חמורו של משה יופיע שוב בדברי שמואל, ממשיכם הרוחני של משה ואהרן. שמואל מושח מלך לישראל על פי דרישת העם. אך במלוכה, הדמוקרטיה והצניעות שאפיינו במידה רבה את תקופת השופטים, ייהפכו לנחלת העבר. המלך ישלוט ביד רמה "ואת חמוריהם יקח ויעשה למלאכתו" (שמואל א, ח, טז). על רקע זה חוזר שמואל על הכרזתו של משה (פרק יב): "את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשיתי את מי רציתי ומי לקחתי כפר ואעלים עיני בו?" את מי עשיתי בהפרטה ובמכרזים? את מי רציתי – שהרי, כדברי המדרש "לא חייבתי את הזכאי ולא זכיתי את החייב". ומי לקחתי כפר כדי שאקבע שאין עניין לציבור בתיק הפלילי המאיים עליו? העם עונה: "לא עשיתנו ולא רצוננו ולא לקחת מי אש מאומה". שמואל לא הסתפק בתשובה זאת. וודאי תאר שמואל לעצמו שפסיכולוגים וסוציולוגים פוסט-מודרניים עתידים למצוא בכל מעשה אצילי פגם. הוא דרש מהעם ומלכו המשוח שיהיו עדים בפני ההיסטוריה על ניקיון כפיו: "עד ה' בכם ועד משיחו כי לא מצאתם בדי מאומה". "ויאמר – העם – עד".

הון ושלטון! אלא שהאינטרסים אינם נחלתם הבלעדית של שליטים. גם הרוח יכול להסתאב בגללם, או על כל פנים להיפגם. כך כותב האדמו"ר הגדול ר' צבי אלימלך מדינוב (1785-1841) בספרו 'אגרא דפרקא' על המגידים הרבים הנוודים "ברבת המון", בעירות הרבות, מוכיחים את העם ובמקשים עבור זה כסף: "מכאן תוכחת מגולה למי שנוסע ממקום למקום, להמציא טרף לביתו ולקבץ ממון על יד, ואגב זה מוכיח את העם, כפי הנהוג ברבת המון, הלא דבריו לא ייכנסו בלב השומעים", והוא מוסיף הערה פסיכולוגית חשובה: "ודי בזה למבין, כיון שנוסע ובדעתו להיות מקבל אינו יכול להיות משפיע". רוב המגידים היו טהורים, ולמרות זאת היה ר' צבי אלימלך מדינוב משוכנע בפסול שבדבר. קל וחומר כשאנשי הרוח אינם טהורים. אלא שלפעמים לוקח זמן רב לאנשים התמימים והישרים להבין את השקר שבתורות הגורו המזרחי או ה'קדוש' המנצלים את הרוח למטרותיהם האגואיסטיות. לפעמים גם הרוח חדל להיות גאולה והופך לשלטון.

הניגוד הקיצוני להתנהגויות אלו, והסירוב המוחלט לנצל את השליחות הרוחנית מצויה ללא ספק במעשיו של אלישע הנביא. אלישע מרפא את נעמן הארמי מצרעתו

(מלכים ב ה, יד). אך אינו מוכן לקבל מאומה תמורת הנס שהוא חולל. גיחזי, נערו ועוזרו, מרמה את נעמן ומקבל ממנו מתנות וכסף. אלישע מקלל אותו, "וְנִצְרַעְתָּ נְעָמָן תִּדְבֹק בְּךָ... וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵיו מִצְרָע פֶּשֶׁלֶג". בסירוב שלו לקבל מנעמן את המתנות הרבות שהוא הביא אתו, ביטא אלישע את שליחותו, כנביא ה'. כך יהיה חמורו של המשיח.

ועתה אנו בדרך ללא מוצא. ממה יחיה המנהיג? כיצד יתפרנס איש הדת? האם החלופה היחידה שנותרה היא שרק עשירים "כקורח" יוכלו להגיע לשלטון, ולנצל אותו בצורות עקיפות ומתוחכמות. האם רק חתניהם של אנשי הון יוכלו להיות ראשי-ישיבות, וליצור סימביוזה של הון ותורה? החכמים לא ראו ברירה אחרת אלא להתפשר. ולמרות הכל, על אף שניתנה רשות ליהנות מן הציבור, דורשת היהדות פרישות, צניעות, דרך ארץ בפני רכושו של הכלל. לא חמור אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַתִּי! מבוטאת כאן הדרישה לניקיון הכפיים, לא למעול בכספי הציבור ולא להתעשר מעושי היחידים. כדברי הרמב"ן בעקבות חז"ל, חמורו הצנוע של משה מהווה אנטי-סמל למכונית השרד המפוארת: "לא לקחתי מהם אפילו חמור אחד לעשות צרכי כדרך המלכים או השרים, וְלֹא הִרְעֵיתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם, לשומו במרכבתי ובמלאכתי כאשר יאות למלך, או להטות דינו ולבזות על כבודו", לא השתמשתי בעובדי ציבור להנאתי הפרטית, לא תבעתי לעצמי כרטיסי אשראי ולא דרשתי הטבות רפואיות מיוחדות, שהרי דמי שלי לא אדום יותר מדמו של כל אזרח.